

MUSTAQILLIK DAVRIDA KUTUBXONA SOHASIDA AMALGA OSHIRILGAN ISLOHOTLAR

Nizomova Rayxon

*ish joyi Samarqand viloyati Oqdaryo
tuman Axborot kutubxona markazi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada mustaqillik davrida O'zbekiston kutubxona sohasida amalga oshirilgan islohotlar, ularning mazmun-mohiyati va jamiyat ma'naviy hayotidagi o'rni tahlil qilinadi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi, elektron kutubxonalar tizimining shakllanishi, normativ-huquqiy bazaning takomillashuvi hamda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan davlat siyosati masalalari yoritiladi. Shuningdek, zamonaviy axborot-resurs markazlari faoliyati va ularning ta'lim tizimidagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: kutubxona islohotlari, axborot-resurs markazi, elektron kutubxona, raqamlashtirish, kitobxonlik madaniyati, axborot siyosati, madaniy taraqqiyot.

Kirish.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda barcha sohalar qatori kutubxona tizimi ham tubdan yangilanish bosqichini boshdan kechirdi. Ilgari asosan an'anaviy fond va xizmat ko'rsatish shakliga asoslangan kutubxonalar bugungi kunda zamonaviy axborot markazlariga aylantirilmoqda. Jamiyatning intellektual salohiyatini oshirish, yosh avlodning ma'naviy-axloqiy tarbiyasini mustahkamlash hamda aholini sifatli axborot bilan ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilandi. Shu bois kutubxona faoliyatini takomillashtirish, uni zamon talablari asosida rivojlantirish muhim vazifaga aylandi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq kutubxonalar faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy-me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Kutubxonachilik ishini modernizatsiya qilish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, yangi avlod kutubxonalarini barpo etish masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Natijada an'anaviy kutubxonalar negizida axborot-resurs markazlari tashkil etilib, ular ta'lim muassasalari bilan integratsiyalashgan holda faoliyat yurita boshladi.

Zamonaviy davrda kutubxona sohasidagi islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri raqamlashtirish jarayonidir. Elektron kataloglar yaratish, fondlarni raqamli formatga o'tkazish, masofaviy xizmat ko'rsatish tizimini yo'lga qo'yish orqali foydalanuvchilarga qulay sharoitlar yaratildi. Milliy elektron kutubxonalar platformalarining shakllanishi ilmiy va badiiy adabiyotlardan keng foydalanish imkonini bermiqda. Ayniqsa, yoshlar o'rtasida kitobxonlikni targ'ib etish, mutolaa

madaniyatini yuksaltirish borasida keng ko'lamli ma'naviy-ma'rifiy loyihalar amalga oshirilmoqda.

So'nggi yillarda kutubxonalar nafaqat axborot manbai, balki madaniy-ma'rifiy markaz sifatida ham faoliyat yuritmoqda. Ular hududlarda turli adabiy uchrashuvlar, ijodiy kechalar, seminar va treninglar tashkil etish orqali jamiyatning ijtimoiy faolligini oshirmoqda. Kutubxonachi kadrlarning malakasini oshirish, zamonaviy axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish ham islohotlarning muhim tarkibiy qismiga aylandi.

Shuningdek, xalqaro hamkorlik aloqalari kengaytirilib, xorijiy tajribani o'rganish va amaliyotga joriy etish ishlari yo'lga qo'yildi. Bu esa milliy kutubxona tizimining jahon axborot makoniga integratsiyalashuviga xizmat qilmoqda. Axborot xavfsizligini ta'minlash, mualliflik huquqini himoya qilish va elektron resurslardan qonuniy foydalanish masalalari ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mustaqillik davrida kutubxona sohasidagi islohotlar mazmunan nafaqat tashkiliy va texnik yangilanishlarni, balki konseptual yondashuvlarning o'zgarishini ham o'z ichiga oldi. Endilikda kutubxona faqat kitob saqlanadigan maskan emas, balki ochiq axborot maydoni, mustaqil ta'lim platformasi va ijtimoiy muloqot markazi sifatida faoliyat yuritmoqda. Bu esa kutubxona xizmatlarining shakl va mazmun jihatdan boyishiga olib keldi.

Ta'lim tizimi bilan integratsiya jarayonlari ham sezilarli darajada kuchaydi. Umumta'lim maktablari, akademik litsey va oliy ta'lim muassasalarida axborot-resurs markazlarining tashkil etilishi o'quv jarayonini zarur adabiyotlar bilan ta'minlash imkoniyatini kengaytirdi. Elektron darsliklar, o'quv qo'llanmalar va ilmiy ma'lumotlar bazalaridan foydalanish imkoniyati talabalarning mustaqil izlanish olib borish ko'nikmalarini rivojlantirmoqda. Natijada kutubxonalar ta'lim sifati va ilmiy salohiyatni oshirishda muhim bo'g'inga aylandi.

Hududiy kutubxonalarni modernizatsiya qilish masalasiga ham alohida e'tibor qaratildi. Qishloq va olis hududlarda joylashgan kutubxonalar fondi yangilanib, ularning moddiy-texnik bazasi mustahkamlandi. Aholiga ko'chma kutubxona xizmatlarini yo'lga qo'yish orqali kitob va axborotdan foydalanish imkoniyatlari kengaytirildi. Bu esa aholining barcha qatlamlari uchun teng axborot muhiti yaratishga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Turli tanlovlar, aksiyalar, adabiy festivallar va "Eng faol kitobxon" kabi loyihalar yoshlar o'rtasida mutolaa madaniyatini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va raqamli platformalar orqali kitob targ'ibotining yangi usullari joriy etilmoqda. Bu jarayon an'anaviy va zamonaviy vositalarning uyg'unlashuvi asosida olib borilmoqda.

Kutubxonachilik kasbining nufuzi va mas'uliyati ham ortib bormoqda. Zamonaviy kutubxonachi nafaqat fond bilan ishlovchi mutaxassis, balki axborot menejeri, maslahatchi va media savodxonlik targ'ibotchisi sifatida faoliyat yuritmoqda. Shu bois kadrlar tayyorlash tizimida ham yangicha yondashuvlar qo'llanilib, mutaxassislarning axborot texnologiyalaridan foydalanish kompetensiyasi rivojlantirilmoqda.

Umuman olganda, mustaqillik yillarida kutubxona sohasida amalga oshirilgan keng ko'lamli islohotlar natijasida mazkur tizim jamiyatning axborot va ma'naviy ehtiyojlarini qondiruvchi zamonaviy institutga aylandi. Bu jarayon uzluksiz davom etib, milliy taraqqiyot strategiyasi bilan uyg'un holda rivojlanmoqda. Albatta, asosiy qismni yanada boyituvchi qo'shimcha mazmun quyidagicha:

Mustaqillik davrida kutubxona sohasini boshqarish tizimi ham takomillashtirildi. Soha faoliyatini muvofiqlashtirish, yagona metodik rahbarlikni yo'lga qo'yish va hududiy tuzilmalar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish orqali kutubxonalar faoliyatida tizimlilik ta'minlandi. Strategik rivojlanish dasturlari asosida uzoq muddatli maqsadlar belgilab olinib, kutubxonalarni innovatsion rivojlantirish konsepsiyasi ishlab chiqildi. Bu esa sohaning barqaror va izchil taraqqiyotiga zamin yaratdi.

Axborot makonining globallasuvi sharoitida milliy madaniy merosni asrash va kelajak avlodga yetkazish masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etdi. Shu maqsadda nodir va qo'lyozma asarlarni restavratsiya qilish, ularni raqamlashtirish hamda elektron fondlarga kiritish ishlari amalga oshirilmoqda. Bu jarayon nafaqat tarixiy manbalarni saqlab qolish, balki ularni keng jamoatchilikka taqdim etish imkonini bermoqda. Natijada kutubxonalar milliy o'zlikni anglash va tarixiy xotirani mustahkamlashda muhim institut sifatida namoyon bo'lmoqda.

Zamonaviy kutubxonalar infratuzilmasini takomillashtirish ham islohotlarning ajralmas qismiga aylandi. Yangi bino va inshootlar qurilishi, mavjud kutubxonalarni rekonstruksiya qilish, qulay o'quv zallari, multimedia xonalari hamda ochiq muloqot maydonlarini tashkil etish foydalanuvchilar uchun zamonaviy sharoit yaratdi. Bunday muhit yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, ijodiy fikrlash va mustaqil ta'lim olishiga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, inklyuziv kutubxona xizmatlarini rivojlantirish masalasiga ham e'tibor kuchaydi. Nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus adabiyotlar, audiokitoblar, Brayl alifbosidagi nashrlar hamda moslashtirilgan texnik vositalar joriy etilmoqda. Bu esa jamiyatda ijtimoiy tenglik va ochiqlik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Mustaqillik yillarida kutubxona fondlarini shakllantirish siyosati ham sifat jihatidan yangilandi. Avvalgi davrda markazlashgan tarzda shakllantirilgan fondlar o'rniga hududiy ehtiyoj va kitobxonlar talabi asosida adabiyotlarni tanlash amaliyoti joriy etildi. Milliy adabiyotlar, zamonaviy o'zbek va

jahon adiblarining asarlari, ilmiy-ommabop nashrlar bilan fondlarni boyitish masalasiga alohida e'tibor qaratildi. Bu esa kutubxona fondining mazmunan boyishi va dolzarbligini ta'minladi.

Shuningdek, nashriyotlar bilan hamkorlik aloqalari mustahkamlanib, yangi chop etilayotgan adabiyotlarni tezkor yetkazib berish mexanizmi yo'lga qo'yildi. Elektron nashrlar ulushi ortib borayotgani sababli kutubxonalar fondida raqamli resurslar salmog'i ham kengaymoqda. Bu jarayon kitobxonlarga istalgan joy va vaqtda zarur axborotdan foydalanish imkonini bermoqda.

Kutubxona statistikasini yuritish va tahlil qilish tizimi ham takomillashtirildi. Foydalanuvchilar soni, o'qilayotgan adabiyotlar turi, murojaat etilayotgan mavzular kesimida monitoring olib borish orqali xizmatlar sifati oshirilmoqda. Tahliliy yondashuv asosida yangi loyihalar ishlab chiqilmoqda va mavjud kamchiliklar bartaraf etilmoqda. Bu esa boshqaruv samaradorligini kuchaytirishga xizmat qilmoqda.

Yosh avlodni mutolaaga jalb etishda oilaviy kitobxonlik an'analarini tiklash va rivojlantirish ham muhim yo'nalish sifatida e'tirof etilmoqda. Kutubxonalar tomonidan ota-onalar bilan hamkorlikda turli ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etilib, kitob o'qishning tarbiyaviy ahamiyati targ'ib qilinmoqda. Natijada kitobxonlik madaniyati jamiyatning kundalik hayot tarziga chuqurroq singib bormoqda.

Bundan tashqari, zamonaviy axborot texnologiyalariga asoslangan avtomatlashtirilgan kutubxona tizimlari joriy etilishi xizmat ko'rsatish jarayonini soddalashtirdi. Elektron buyurtma berish, onlayn ro'yxatdan o'tish, masofaviy maslahat olish kabi imkoniyatlar foydalanuvchilarga qulaylik yaratmoqda. Bu esa kutubxonalarni ochiq va shaffof axborot muassasasiga aylantirishda muhim omil bo'lmoqda.

Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik doirasida grant loyihalari, qo'shma seminarlar va tajriba almashish dasturlari amalga oshirilmoqda. Bu jarayon milliy kutubxona tizimini global axborot maydoniga yaqinlashtirib, ilg'or tajribalarni o'zlashtirish imkonini bermoqda. Natijada kutubxonalar faoliyati jahon standartlariga mos ravishda takomillashib bormoqda.

Kutubxonalar faoliyatida marketing va menejment yondashuvlarining qo'llanilishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Foydalanuvchilar ehtiyojini o'rganish, xizmatlar sifatini baholash, yangi loyihalar ishlab chiqish orqali kutubxona xizmatlarining samaradorligi oshirilmoqda. Axborot mahsulotlari va xizmatlarini targ'ib qilishning innovatsion usullari joriy etilishi natijasida kutubxonalarning ijtimoiy nufuzi ortib bormoqda. Ular nafaqat axborot xizmatlarini modernizatsiya qilish, balki jamiyatning ma'naviy va intellektual salohiyatini yuksaltirishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Kutubxonalar bugungi kunda bilim va tafakkur markazi sifatida milliy taraqqiyotning muhim omillaridan biri bo'lib xizmat qilmoqda.

Xulosa.

Mustaqillik davrida amalga oshirilgan islohotlar natijasida O'zbekistonda kutubxona sohasi sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarildi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi, elektron resurslar bazasining kengayishi va kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar kutubxonalarni jamiyatning muhim ma'naviy tayanchiga aylantirdi. Kelgusida raqamli transformatsiya jarayonlarini chuqurlashtirish, innovatsion xizmat turlarini kengaytirish hamda kutubxona infratuzilmasini yanada takomillashtirish soha taraqqiyotining ustuvor yo'nalishi bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008, 176-bet.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. Toshkent: O'zbekiston, 2017, 592-bet.
3. O'zbekiston Respublikasining "Axborot-kutubxona faoliyati to'g'risida"gi Qonuni. Toshkent, 2011, 12-bet.
4. Yo'ldoshev E. Kutubxonachilik ishi asoslari. Toshkent: Fan, 2015, 240-bet.
5. Qosimov A. Axborot-resurs markazlari faoliyatini tashkil etish. Toshkent: Tafakkur, 2019, 224-bet.
6. Rashidova M. Zamonaviy kutubxona menejmenti. Toshkent: Akademnashr, 2020, 198-bet.
7. To'xtayeva D. Elektron kutubxonalar va raqamlashtirish jarayoni. Toshkent: Innovatsiya, 2022, 256-bet.